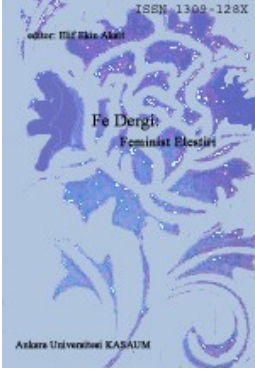

Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM

Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 4, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Suriyeli Yazar Ülfet İdlibi'nin *Kadınlar Hamamı*
Bülent Korkmaz

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 15 Haziran 2012

Bu makaleyi alıntılanmak için: Bülent Korkmaz, "Suriyeli Yazar Ülfet İdlibi'nin *Kadınlar Hamamı*," *Fe Dergi* 4, sayı 1 (2012), 54-63.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/7_5.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Suriyeli Yazar Ülfet İdlibi'nin Kadınlar Hamamı

Bülent Korkmaz¹

Bu çalışmada Ülfet İdlibi adlı Suriye'li kadın yazarın Kadınlar Hamamı adlı öyküsünün çevirisin yapılması ve incelenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca yazarın hayat öyküsü, eserlerinin tanıtımı ve Arap edebiyatındaki yerine dair kısa bir sunum yapılmıştır. Çalışmanın esasını Arapça asıl metnin İngilizceye yapılmış iki çevirisi ışığında tercüme edilmesi teşkil etmiştir. Söz konusu çeviri metnin edebi eleştirisi de ek olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ülfet İdlibi, kısa öykü, kadınlar hamamı, gelenek, modernizm.

The Women's hammam by the Syrian Writer Ulfat al-Idlibi

This study is aimed at translating and examining the Womens Bath story by Syrian short story wrihter Ulfat al-Idlibi. It is introduced with a brief presentation on her life and contributions to the Arab Literature. At the hardcore of the study, a Turkish translation the Womens Bath story by Ulfat al-Idlibi is presented. Finally, the story by Ulfat al-Idlibi is briefly discussed in terms of its literary significance.

Keywords: Ulfat Idlibi, short story, womens bath, tradition, modernity.

Giriş

Modern Arap öykücülüğünün Suriyeli ilk kuşak kadın yazarlarından Ülfet İdlibi'nin “Kadınlar Hamamı” adlı öyküsü, değişim süreci içindeki geleneksel aile yapısının belgesel niteliğinde bir anlatısını sunması nedeniyle bu çalışmaya konu edilecektir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında, Suriye’de yaşamakta olan orta sınıf bir ailenin üç kuşağını temsil eden, *kaynana-gelin-torun* arasındaki ilişkiler ağı ve bu ağın kendi içindeki dönüşüm sürecine ek olarak, kadının toplumsal yaşamdaki konumu hakkında da dikkat çekici unsurları bünyesinde bulundurması, öyküyü incelemeye değer kılmaktadır.

Öyküde, farklı sosyal sınıflardan dönem kadınlarının, evleri dışında bir araya gelmeleri en muhtemel mekân olan bir umumi hamam ortamında, hayatın çeşitli görünümelerini sergilercesine sırayla birer fotoğraf karesi şeklinde sunulması, öykünün edebi bakımdan incelenmesinin yanı sıra sosyolojik olarak da çözümlenmesine imkân sağlamaktadır. Ancak, öykünün çözümlenmesi esnasında sıklıkla kullanılan “geleneksel” kavramının, her ne kadar “modern olmayan” anlamını içerdiği yadsınamaz ise de, bir geleneksel-modern dikotomis bağlamında kullanılmadığı, vurgulanmak istenmektedir. Çözümleme sürecinde öykü çerçevesinin dışına çıkmama, vurgulanmayan herhangi bir anlamsal yapıyı öyküye dâhil etmek istememe, bu yaklaşımın temel nedenidir. Ayrıca, öykünün dönemi ile ilgili her hangi bir bilginin verilmemiş olmasına rağmen, yazarın kendi hayat hikâyesinden hareketle hikâyelerini oluşturduğu ön kabulüne dayanarak, 14-16 yaşlarındayken başından geçtiği varsayılmakta ki bu da 1926-28 yıllarına tekabül etmektedir. Bu dönem, Suriye'nin Fransız mandası altında olduğu ve başta Dürzi'ler olmak üzere büyük bir direnişin olduğu yıllar olarak bilinmektedir. Yazarın hayat hikâyesi aracılığıyla, Fransız mandasına karşı sergilenen direncin içinde yer aldığını biliyor olmamıza rağmen, bu durum ile de ilgili öyküde en küçük bir göndermede bulunulmadığı için çözümleme sürecinde tarihsel arka plana da değinilmeyecektir.

Bu çalışma, öykünün çözümlenmesine ek olarak, yazarın hayatı ve eserlerinin kısa bir tanıtımını müteakiben, yazarın Modern Arap Edebiyatı öykücülüğü içindeki yerine dair bir tespit ve öykünün tam metin çevirisini de içerecektir.

“Kadınlar Hamamı” Üstüne:

İlk baskısı 1970 yılında yapılan: *Ve Şeytan Güliyor* adlı öykü kitabının içinde yer alan *Kadınlar Hamamı* adlı öykü, orta sınıf bir ailenin üç kuşağını simgeleyen babaanne-anne-torun arasında değişmekte olan geleneksel yaşamın bir kesitini adeta art arda sunulan fotoğrafik belgeler açıklığında okuyucuya sunmaktadır. Öyküye mekân olarak dönemin kadınlar açısından oldukça işlevsel niteliklere sahip yapısıyla kadınlar hamamı, zaman olarak ise anlatıcı-yazarın ilk gençlik dönemi olarak tahmin edebileceğimiz yirminci yüzyılın ilk yarısı seçilmiştir. Öykünün kahramanları, bir yönüyle, dönem Türkiye'sini de dâhil edebileceğimiz bütün Ortadoğu coğrafyasının orta sınıf kentlisini temsil eder gibi gözükmektedir.

¹Okutman, Arapça Bölümü, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Birbirini tamamlayan iki ana eksen üzerinde kurgulanan öykünün ilk düzlemi, gelin-kaynana çekişmesi üzerinden geleneksel aile yapısı içindeki aktörlerin değişmekte olan konumları ve bu değişim sürecinin keyfiyetinin yansıtılmasını içerirken; ikinci düzlem, kadınlar arası yoğun sosyal ilişkilerin yaşandığı bir mekânın işlevsel yapısı ve bu işlevsel yapının görünümünü içerir.

Geleneksel toplumda kadınlar arasında sergilenen güç gösterisi ve otoritenin el değiştirmesi temalarını merkezine almış olan öykü, daha ilk cümlelerde ifadesini bulan bir düğüm ile başlar. Aybaşlarında mutad hamama gitme alışkanlığı içindeki bir kaynana ile bu alışkanlığa karşı çıkan gelin arasında yaşanan gerilim, ailenin üçüncü kuşağını temsil eden ve öykünün anlatıcı-yazarı olan torun'un gözlem ve yorumları aracılığıyla okuyucuya sunulur.

Aynı evde gelin ve kaynana olarak yaşayan geleneksel orta sınıf bir ailenin karşılaşmış olduğu çekişme aracılığıyla dönemin kadınlar arası ilişkilerinin çeşitli görünümü, söz konusu ilişkisel durumların bir arada yaşanabileceği tek muhtemel mekân olan hamam ortamında özlem dolu bir anlatım diliyle ifade edilir.

Hamamda eğlenen gelin ve akrabalarınca söylenen bir şarkı içinde geçen *Şam* kelimesi dışında öyküde mekân ve yanı sıra zaman olarak kesin bir bilginin verilmemiş olması, öykü için seçilen tematik yaklaşımın, herhangi bir geleneksel yapı içinde küçük farklılıklar dışında aynı minval üzere cereyan edeceği fikrini uyandırmak istediğini düşündürür.

Öykünün merkezinde yer alan ailenin ait olduğu toplumsal tabaka hakkındaki bilgimiz ise, söz konusu aile reisi olan erkek kahramanın "bey" olarak nitelenmesi ve ailenin "tek" de olsa hizmetçi istihdam edebiliyor olması bilgileri aracılığıyla sağlanır.

Öykünün erkek kahramanının görüldüğü tek sahne, onun bir denge unsuru olarak anlaşmazlıkların çözümsüz kaldığı anda son sözü söyleyen ve bu haliyle itiraz edilemeyen bir konumda varlık bulduğu sahnedir. Zira öykünün ruhuna uygun olarak, kurgunun asli mekânları olan evin ve kadınlar hamamının işlevselliğinin dışında tutulmuş olması, aynı geleneksel yapının bir gereği olarak kurgulanmıştır.

Çarşı hamamına gitmek isteyen babaanne ile ona karşı çıkan gelinin birbirlerine karşı ileri sürdükleri argümanlar, aslında içinde yaşadıkları evin diğer mensuplarıyla birlikte nasıl çekip çevrileceği hakkındaki babaannenin gerileyen, annenin güçlenen otoritesinin bir çarpışma sahnesinden başka bir şey değildir. Ayrıntılanan gelin-kaynana çekişmesi sahnesinde, bu çekişmenin kişisel içermediği aksine içinde yaşanan yapının, "kolayca ve gönüllü olarak" olmasa da, bir gereği olarak geliştiği fikri özellikle vurgulanır.

Babaannenin ev içinde zayıflamaya başlayan konumu, onu ev dışı alanlarda gerçekleştireceği kadınlar arası sosyal aktivitelerde görmeyi umduğu saygı ile dengeleme çabası olarak anlaşılabilirken; gelinin onun çarşı hamamına gitme isteği karşısında ileri sürdüğü argümanlarını sağlık, sosyal ve ekonomik açıdan ileri sürmesini ise babaannenin hamama gideceği gün evin tek hizmetçisini uhdesine alıp onun ev işlerini yerine getirmesini önlemesinden dolayı gelinin sarsılan yönetim şeklini kamufle etme isteğini fark ettirir. Zira evin üçüncü kuşağını temsil eden ve aynı zamanda anlatıcı-yazar olan torunun, yaşanmakta olan bu çekişmeler esnasında babaannesinden yana tavır alması, onun yaşanmakta olan sorunun gerisinde yatan otorite dönüşümünü kavrayarak, babaanesi ile birlikte hamama gitme isteğinde açıkça görülür.

Babaannesinin giderek yalnızlaşan ve yaşlanan görünümü uzaktan izleyen ve ona karşı güçlü bir sempati besleyen anlatıcı-yazar, onun çarşı hamamına gitme ısrarının gizemi ile öykünün ikinci düğümünü oluşturur. Ev içinde yaşanan rekabetin gizli ve açık görünümünün sergilenmesinin ardından baba tarafından son sözün söylenerek geleneksel aile yaşantısının serimlendiği öykünün birinci düzleminin ardından babaannenin torunun elinden tutarak 'kutsal' sandığın bulunduğu odaya girmeleri ile kadınlar arası geleneksel yaşamın ev dışı alanlarından biri olan kadınlar hamamı, hazırlık aşamasından itibaren okuyucuya gösterilir.

Geleneksel aile yapısı içinde evlilik çağına yaklaşan genç kızların yeni başlayacak oldukları evlilik hayatlarında kullanmak üzere bin bir özenle hazırladıkları *çeyiz*lerinin aynı zamanda yıllar sonra kız çocukları ve torunlara aktarılması ritüelinin canlandırıldığı babaanne-torun-çeyiz sandığı sahnesinde babaanneyi o günlere döndüren özlem duygusu, sandığın açılması ile birlikte ortalığa yayıliveren rutubet kokusu ile hissettirilirken, gördükleri karşısında oldukça etkilenen torun ise babaannesinden yana olmasının karşılığını, babaanne için paha biçilmez değerde olan çeyizinden bir takım eşyaların kendisine hediye edilmesiyle alır.

Hamama gidiş öncesi hazırlık aşaması olarak canlandırılan bu sahnede, hamamda ihtiyaç duyulabilecek eşyalar birer birer sayılarak hiçbir ayrıntının atlanmamasına özen gösterilir. Ardından başlayan hamam yolculuğu, hamamda yapılacak olan banyoyu ilahi bir sıhate kavuşmak isteği üzerinden dini bir çerçeve içine alarak sıradan bir temizlenme faaliyetinin üstüne çıkarır.

Hamama girdikten sonra karşılaşılan ortam, tırnak içinde yazılan kadın *yönetici* kelimesi aracılığıyla öne çıkarılarak, dönemin toplumsal yapısında kadınlar için yönetici olabilmenin ancak cinsiyet ayrımının gerektirdiği zorunluk nedeniyle mümkün olabirliği vurgulanır. Oldukça zengin bir içerik barındıran hamam ortamında ilk kez bulunuyor olmaktan dolayı adeta büyülenen torun, gördüklerini olanca ayrıntıyla adeta canlandırırçasına resmetmeye başlar.

Öykünün ikinci düzlemi olan hamam ortamı, gerek mimari yapısı ve bu yapının üzerine yükseldiği işlevsel zihniyet aracılığıyla ve gerekse de hamamda banyo yapan müşteri profiline söz konusu yapı içinde aldığı farklı konumları ile belirginleştirilir.

Al-barrani, *al-vustani*, *al-cuvvani*, olarak isimlendirilen ve *dış kısım*, *orta kısım*, *iç kısım* olarak Türkçeleştirilebilecek geleneksel mekân algısı, hamamda karşılığını bire bir olarak bulur. Söz konusu kısımların ilki olan ve *al-barrani* olarak ifade edilen giriş salonu, müşterilerin karşılandığı ve soyunup-giyinmelerinin yanı sıra dinlendikleri bir alan anlayışı içinde düzenlenmişken, ikinci kısım olan *al-vustani* ise her hangi bir ayrıcalık barındırmayan geniş, eş düzeyli bir banyo alanı olarak kullanıldığı gibi içinde öyküde görüldüğü üzere yenilip-içilen, eğlenilen ve tedavi amaçlı kullanılabilen bir yapıdadır. Seçkinlik arzusunun talep ettiği mahremiyet ve ayrıcalık isteğinin karşılandığı *al-cuvvani* yahut *halvet* ise üçüncü kısım olarak varlık bulur ki ek bir ücret karşılığında kullanılabilir olup, aynı anda beraber ve ayrı olabilme imkânını sağlar.

Söz konusu mimari yapı içinde temel gerekçeleri banyo yapmak olup fakat aynı zamanda sohbet eden, eğlenen, yemek yiyen, tedavi olan ve çamaşır yıkayan çeşitli sosyal tabakalara mensup kadınlar, evleri dışında geleneksel mahremiyet anlayışına uygun olarak bulunabilecekleri yegâne mekân olan hamam aracılığıyla sosyal bir paylaşım da yaşamaktadırlar.

Babaannenin bir yandan gelin hamamı için gelen grup, diğer yandan henüz doğum yapmış yeni bir anneye uygulanacak ve bir nevi kür olarak adlandırılacak tedavi amacıyla gelmiş grup gibi hayırlı ve uğurlu olarak kabul edilen katılımcılar ile birlikte ortak bir atmosferi paylaşırken; ev içinde hissedemediği saygınlık isteğini karşıyor olmaktan duyduğu memnuniyet, hamamın görmekte olduğu işlevsel yapının ifade edilmesi için bir araç olarak kullanılır.

Hamamın geniş mekânı içinde çeşitli yaşam biçimleri yazarın vurgulamak istediği tonlar ölçüsünce sırayla okuyucuya izletilir. Bu seyir esnasında dönemin özelliklerini taşıyan çok eşlilik, evlilik, doğum, yaşlılık-çocukluk görünümleri ve kadının sınırlı çalışma hayatı gibi olgular, toplumsal kabul algısını nerdeyse olumsuz bir eleştiriye tabi tutmaksızın, kanıksanmış bir anlayış içinde sunulur.

Öykü kurgusu içinde yer alan asıl ve yardımcı karakterlere yakından bakıldığında, öyküye konu edinilen bölgenin kozmopolit yapısından örnekler rastlanmaz. Tüm karakterler toplumsal yapının benzer unsurlarından oluşup, herhangi bir dini ya da etnik çeşitlilikten kaynaklanan ayrıcalık vurgusu ile karşılaşmaz. Öyküleme sürecinde nerdeyse yok sayılabilecek eleştirel bakış eksikliği, öykünün fotoğrafik gerçeklik olarak ifade edilen anlatım diline sahip olduğunun en önemli göstergesi olarak belirir.

Ülfet İdlibi (1912-2007)¹

1912 yılında üst tabakadan bir ailenin çocuğu olarak Şam'da doğdu. Dayısı, yazar Kazım Dağıstani'nin geniş kütüphanesindeki okuma çabalarının bir sonucu olarak büyük ölçüde kendi kendisini yetiştirdi. Genç yaşta (17) evlendi ve iki erkek bir kız evlat sahibi oldu. Fransız işgaline karşı ülkesinde oluşan isyan gösterilerinde ve erken feminist gösterilerde yer aldı. Ülkesinin kültürel ve edebi hayatının içinde roman ve kısa öykü yazarı olarak tanındı. Öyküleri, yirminci yüzyıl modernleşmesinin baskısı altında değişmekte olan geleneksel Şam yaşam biçimlerinin belgesel nitelikli görünümlerini konu alır ve bu yönüyle döneminin benzersiz, nostaljik anlatılarıyla doludur. 1947 yılında başladığı kısa öykü yazarlığının yanı sıra roman ve inceleme türünde de eserler kaleme aldı. 1950 yılında kısa hikâyeleri ile BBC ödülü kazandı. Eserleri başta İngilizce olmak üzere Almanca, Rusça ve diğer dünya dillerine çevrildi. 2007 yılında Paris'te vefat etti.

Öykü Kitapları:

Son Karar (1947)

Şam Öyküleri (1954),

Elveda Şam (1963),

Ve Şeytan Gülüyor (1970),

Gözyaşlarının İsyanı (1976),

Dedemin Öyküleri (1991)

Güzel Şeylerin Ardında ve Diğer Öyküler (1993);

Roman:

Hüznün Güllümseyişi: Şam (1981)

İnceleme:

Halk Edebiyatımıza Bakış (1974)

Elveda Şam (1963) adlı öykü kitabı, Elveda Ey Dımaşk (Suriye Öyküleri) adı altında Eyüp Tanrıverdi tarafından Türkçe 'ye çevrilmiş ve Ağaç Kitabevi Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanmıştır.

Modern Arap Edebiyatı İçindeki Yeri:

Modern Arap edebiyatının oluşum sürecinde kısa öykü türü, Suriye’li kadınlar arasında ilk olarak *Selma el-Haffar el-Kuzbari* ile birlikte *Ülfet İdlibi* tarafından temsil edilmiştir. 1950’lili yıllar itibarı ile ilk eserlerini vermiş bulunan her iki yazar, Suriye’nin ilk kadın yazarları kuşağı içinde yer almaları sebebiyle türdeşlerinin öncüleri kabul edilirler. ²İdlibi, içine doğmuş olduğu sosyo-ekonomik koşulların ve ait olduğu ailevi yapının etkileri altında şekillenen gençlik ve yetişkinlik dönemleri hakkındaki gözlemlerini, ilerleyen yaşlarında ilk olarak kısa öykü tarzında yazıya geçirmiştir.

1920-1946 yılları arasında Fransız mandası altında bulunan Suriye’de sık sık meydana gelen bağımsızlık isyanlarının etkilerinin yanı sıra dönüşmekte olan geleneksel ailevi ve toplumsal yapının kadın-kadın, kadın-erkek ilişkilerine yansıyan yönü, eserlerinde bir belgesel niteliğinde yer alır. Bu yönüyle kendisine örnek aldığı akıl hocası Mısır modern Arap edebiyatının öncü isimleri arasında yer alan Muhammed Teymur gibi kaybolmaya yüz tutan sosyal normlar ve ritüeller ile üst sınıfin kendine özgü endişelerinin kaydını tutar. ³

Onun, ait olduğu edebi geleneğin öncüsü sayılmasını sağlayan nitelikleri arasında, öykülerinin içerik çeşitliliğine ek olarak onları oluştururken kullanmış olduğu “fotoğrafik gerçekçilik” olarak nitelenebilecek dil ve anlatım tekniği, önemli bir yer tutar. Ayrıca eserlerinde bulunan üstü kapalı hiciv ve ince mizahi öğeler, geleneksel ve romantik bakış açısına zenginlik katar.

Kadınlar Hamamı

Evimizde daha önce hiç karşılaşılmamış bir sorun yaşıyordu: Yetmiş yaşını aşmış olan babaannem, her ayın başında, illa da kendisinin çarşı hamamları ya da umumi hamamlar olarak adlandırdığı hamamlardan birinde, banyo yapmak için tutturmuştu.

Babaanneme göre çarşı hamamlarının, bizim gibi oraya hiç gitmeyenlerin anlayamayacağı kendine has bir keyfi vardı.

Bizi endişelendiren ise, yetmiş yılın içini oyup kırılğanlaştırdığı kuru ve sertleşmiş kemiklerin sahibi yaşlı babaannemizin ayağının ıslak zeminde kayarak -ki bu durum, oraya gidenlerin sık sık başlarına gelirdi, bacaklarını kırması ya da hamamdan dışarı çıktığında kapabileceği bir soğuk algınlığı nedeniyle bir daha kurtulamayacağı bir hastalık korkusuydu. Ancak bizim bu gerekçelerimiz, yaşlı ve inatçı babaannenin hiç mi hiç umurunda değildi. Bugün, bizi tasalandıran aksiliklere bir kere olsun kapılmaksızın, yetmiş yıl boyunca sıkı sıkıya bağlı olduğu bu alışkanlığı hiç terk etmemişti. Babaannem, kendi ayakları üzerinde yürüyebildiği sürece bu alışkanlığı sürdürmekte kararlıydı ve annemin onu ikna çabaları da onun kararlılığını ve inadını artırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Annem, kayınvalidesini eleştirmekten, onunla tartışmaktan ve imayla da olsa onun görüşlerinin aptalca olduğunu dile getirmekten hiç bıkmazdı. Ne zaman umumi hamamlar konusu açılrsa, annem, hemen hamamların sağlık bakımından, toplumsal ve ekonomik açılardan olumsuz yönlerini bir bir saymaya başlardı.

Aslında annemi asıl rahatsız eden konu ise, babaannemin, hamama gideceği gün sabahın erken saatinden itibaren, evimizin yegâne hizmetçisine el koymasıydı. Onu, odayı süpürmesi, yatak çarşaflarını değiştirmesi ve hamam bohçasını hazırlaması konularında kendisine yardımcı olması için çağırırdı. Ardından onu hamama götürür ve gün batımına yakın, gündelik işlerini yapamayacak kadar harap-bitap düşmeden de geri getirmezd.

Bense, gizli de olsa, evdeki konumuna sıkı sıkıya sarılan ve bunu asla yitirmek istemeyen babaannem ile kayınvalidesini alaşağı edip yerini ele geçirmek için büyük çaba sarf eden annem arasında cereyan eden şiddetli gelin-kaynana çekişmesini gözlemliyordum.

Her ne kadar kızlar genellikle annelerinin yanında yer alsalar da ben, babaanneme karşı çok güçlü bir sempati besliyordum. Babaannem, kısa süre önce ölüp onu dul bırakan dedemin ardından çökmüştü ve annemin günden güne artan otoritesi karşısında evdeki etkinliği de yavaş yavaş azalmaktaydı.

Hayatın kanunu, önce almak sonra da iade etmektir. Gel gör ki biz, bu kanuna kolaylıkla ve gönüllü olarak razı olmayız.

Ne zaman babaannemi, annemle aralarında geçen tartışmalarda uğradığı hezimetin ardından saatlerce odasına çekilmiş görsem, içim burkulurdu. Bazen de onu, acıyla kendi kendine söylenirken duyardım ya da bu evin son sözünü söyleyen, tartışmasız, hanımefendisi olduğu geçmiş günlerini yâd ettiği uzun ömrünün kitabını, sessizlik içinde okur gibi, yeknesak başını sallarken görürdüm. Sık sık da onu binlik tespihinin tanelerini, sanki öfkesini onlara boşaltmış gibi, sinirle çekerken ve bir yandan da şöyle dua ederken görürdüm:

“Ey güzel Allah’ım, bu belayı başımdan al!”

Bu *“bela”* dediği, annemden başkası olabilir miydi?

Sonra yavaş yavaş sakinleşir ve kızgınlığının sebebini de unutturdu. Hayatın zorluklarına katlanabilmek ve ruhu arındırmak için, Allah’ı zikretmek gibisi yoktur.

Bir gün babaannemi çarşı hamamına gitmek için eşyalarını hazırlarken gördüğüm de aklıma onunla birlikte gitme fikri geldi. Daha önce oralara hiç gitmediğim için düşündüm ki eğer onunla gidersem hem oraları görebilirim hem de belki onu, oralara çeken sırrı keşfedebilirim. Ona, bu eşlik etme arzumu açtığımda çok sevindi ama annem, bu beklenmedik tavrımdan hiç hoşlanmadı ve babaannemin de duyacağı şekilde:

“Sende mi bu çarşı hamamlarına gitme çılgınlığına kapıldın? Kim bilir belki de uyuz ya da ona benzer bir hastalık kaparsın ve bunu da kardeşlerine bulaştırırsın.” dedi.

Bunun üzerine babam araya girerek kesin bir dille:

“N’oluyor sana? Bırak da babaannesi ile gitsin. Küçükken hepimiz umumi hamamlara gittik ve hiçbir zararını görmedik.” dedi.

Babaannem elde ettiği zafer nedeniyle sevinç içinde gülümserken, annem istemeyerek de olsa sessizliğe büründü. Çünkü babam, anneme karşı nadiren babaannemin yanında yer alırdı.

Ardından babaannem hiç vakit kaybetmeden kalkıp elimden tutarak beni koca sandığının bulunduğu odaya götürdü. Anahtarı cebinden çıkardı ve sandığı önünde açtı. Bu benim için büyük bir onur demektir çünkü kutsal sandık daha önce hiç başka birinin önünde açılmamıştı. Birden tuhaf ama tanıdık, sadece yaşlı kadınların

sandıklarından çıkan bir koku, uzak geçmişin yıllarca biriktirilmiş, saklı kalmış rutubetli kokusu, yayılıverdi. Babaannem, sandığın dibinden uçları inci-boncuk ve pul işlemeli kırmızı kadifeden bir bohça çıkardı. Önümde açtı ve bana altın yıldızlarla süslenmiş bordo bir peştamal verdi. Daha önce hiç bu kadar güzel bir peştamal görmemiştim. Ayrıca bir de kenarları gümüş sırmalı bir kaç havluyu:

“Bunların hepsi yeni, hiç kimse onları kullanmadı. Evlendiğim zamandan beri saklıyorum. Benimle birlikte hamama geleceğin için şimdi bunları sana hediye ediyorum. Yazık ki... Zavallı ben! Hizmetçilerden başka kimse bana eşlik etmiyor artık” diyerek verdi.

Derin bir ah çekti ve ardından da giyeceklerimizi ve havlularımızı içeren bohça ile hamam tası, tarak, sünger, lif ve *“Halep tozu”*⁴ ile babaannemin beyaz saçlarını jet hızıyla siyaha dönüştüren kınanın yer aldığı geniş çantayı taşıması için hizmetçiyi çağırdı. Çarşafına büründü ve evimizden sadece birkaç adım ötede bulunan hamama doğru yola koyulduk. Alçak ve gösterişsiz kapısını taçlandıran küçük levhada yazılı olan şu ibareyi her gelip geçtiğimde ne kadar da çok okurdum:

*“ Her kim Allah’tan sıhhat dilerse önce Allah’a yönelsin
Ardından da Afif’in hamamına gelsin. ”*

Hamama girdik. Dikkatimi çeken ilk şey, kadın *“ yönetici ”*⁵ oldu. İçeri girenlerin sağına denk gelen bir peykede oturan iri yarı bir kadındı. Önünde günlük kazancın toplandığı küçük bir kutu, hemen yanında çiçek desenli bir nargile ve mal sahibi edasıyla çevresine bakınırken dudakları arasında çevirip durduğu uzun bir ağızlık vardı. Bizi görünce yerinden kıpırdamaksızın hoş geldiniz dedi ve ardından hamam kalfası Ummu Abdu’ya seslendi. Bir kadın koşarak çıkageldi ve bize üstünkörü bir selam verdi. Kaşları kalemle boyalı, gözlerine sürme çekilmiş, iyi giyimli, ufak tefek bir kadındı. Saçlarına iki gül ve bir yasemin takmıştı. Oldukça konuşkandı ve adeta hareketli bir top gibi yerinde duramıyordu. Ayağındaki *“Şebravi”*⁶ takunyalar hamamın zemininde ritmik bir takırtı çıkarıyordu. Görevi, banyo yapanlara mihmendarlık yapmaktı. Babaanneme doğru geldi ve onu yatağa benzer özel bir taş peykeye götürdü. Hizmetçimiz hızla bohçalarımızdan birini açtı ve peykenin üzerine sermek için küçük bir seccade çıkardı. Babaannem oturdu ve soyunmaya başladı. Bu arada ben, etrafımda gördüklerimden büyülenmiştim. Özellikle *“al-barrani”* denilen ve ortasında gürüldeyen bir pınarın doldurduğu havuzun bulunduğu geniş salon dikkatimi çekti. Salonun çevresinde ise üzerlerine parlak renkli kilimlerin serili olduğu ve banyo yapanların oraya buraya eşyalarını bıraktıkları peykeler vardı. Duvarlar ise zamanla sararmış, lekelenmiş aynalar ve üzerlerine çeşitli özdeyişlerin yazılı olduğu levhalarla süslenmişti. Onlardan birinin üzerinde *“temizlik imandandır”* yazılıydı.

Babaannem bana soyunmam için seslendi. Giysilerimi çıkardım ve bordo renkli peştamalı sarınmayı denedim ama uygun biçimde yapamadığım için Ummu Abdu geldi ve bana yardım etti. Peştamalı sıkıca vücudumun etrafına sardı ve ardından bir ucunu sol omzum üzerinden çıkararak onun tıpkı bir Hintli kıyafeti *“Sari”* gibi görünmesini sağladı. Sonra babaanneme peykesinden inmesi için yardımcı oldu ve bizi karanlık bir koridora açılan küçük bir kapıya götürdü. Yüksek sesle:

“Merve, gel ve Bey’in annesiyle ilgilen!” diye bağırdı.

Aniden loş bir karanlığın içinden kır saçlı, sefaletin yüzündeki kırışıklıklara nakşolduğu, bir deri bir kemik, orta yaşlı bir kadın sureti önümde belirdi. Belinden dizlerine kadar uzanan soluk bir bez parçası dışında vücudu çıplaktı. Genizden gelen bir tonlamayla bize hoş geldiniz dedi. Kulaklarımı dolduran gürültülü sesler nedeniyle söylediklerinden tek kelime anlamadığım gibi aynı zamanda sıcak, yoğun buhar da görüşümü engelliyordu. Hayatımda daha önce hiç karşılaşmadığım ve neredeyse beni bayıltacak bir koku vardı. Midem bulandı, başım döndü ve neredeyse kusuyordum ki destek olması için hizmetçiye yaslandım. Ancak bir süre sonra kokuya alıştım ve artık beni rahatsız etmez oldu. Gözlerim de buharların arasından görüş kazandı. Ortasında büyük bir havuz olan küçük bir salona ulaştık. Çevresinde çok sayıda kadın bir yandan sohbet ediyor diğer yandan banyo yapıyordu. Babaanneme neden onlara katılmıyoruz diye sordum. O:

“Burası orta kısım, ben iç kısımda bir oda kiraladım, avamla birlikte banyo yapmaya alışkın değilim” diye cevapladı.

Küçük bir kapıdan iç kısma doğru onu takip ederken kendimi merak içinde etrafıma bakınırken buldum. Her köşesinde beyaz mermerden büyük birer kurnanın bulunduğu geniş bir kare salondtu. Adeta yarışircasına kadınlar birbirlerinin etrafında oturmuş, çamaşır yıkamaya, keselenmeye ve liflenmeye odaklanmışlardı. Gözlerimi tavana çevirdim ve salonun yeterince aydınlatılması için filtrelenmiş kristal

camlardan daire şeklindeki menfezlerin yer aldığı muazzam bir kubbe gördüm. Burada tasların çarpışmasından, su sıçramalarından ve çocukların yaygaralarından doğan bir kargaşa vardı. Babaannem banyo yapanların arasından bir arkadaşını selamlamak için bir an duraksadığında kendimi iki genç kadın arasında meydana gelen şiddetli bir kavgayı takip eder buldum. Çevrelerindeki kadınlardan anladığım kadarıyla çokeşli bir evliliğin iki tarafında yer alan ve ilk kez hamamda yüz yüze gelen *kumalardı*. Hiddetlenen tartışma metal taslarla vuruşmaya dönüştü. Neyse ki banyo yapanlar arasında bulunan bazı kahraman ruhlular, içlerindeki öç almaya susamışlıklarını tatmin edemedi kavga etmekte olan *kuma*'ları birbirlerinden ayırmayı başardılar.

Biz, dar bir yolda ilerlemeye devam ederken, küçük bir çocuğun feryatları salonun gürültüsünü bastırıyordu. Annesi onu kucağına oturtmuş, bacaklarından birini de onun çevresine sarmış ve yüzünü sabunlarken bir yandan da derisini kızartacak kadar sıcak suyu üzerine döküyordu. Çocuk, gözlerimin önünde neredeyse son nefesini verecek korkusuyla bakışlarımı çevirdim.

Halvete ulaştık ve girdiğimizde üzerimde bir baskı hissettim. İçinde kurna bulunan küçük bir odada başka da bir şey yoktu. Tek avantajı, içinde banyo yapanları diğer kadınlardan gizliyor olmasıydı.

Halvette yüzü çiçek bozuğu ve haşin bir ses tonuna sahip esmer, iriyarı bir kadın bizi karşıladı. *Natır*⁷ Ummu Mahmud. Babaannemi, umumi hamamın her yönünden, orta kısımdan, iç kısımdan, gelen "*soğuk su Merve, soğuk su Merve*" şeklindeki sataşmalı bağırtilara muhatap olan Merve'den teslim aldı.

Zavallı kadın, banyo yapanların soğuk su isteklerini karşılamak üzere dış salondaki havuzdan doldurduğu iki büyük kovadan soğuk su dağıtmak için canla başla uğraşıyordu. Kovaları taşırken oldukça zorlanan Merve'nin çabası, görenlerde merhamet uyandırıyor. Babaanneme döndüğümde onu, kurnanın önünde, zemin üzerinde otururken buldum. Başını, arkasında yerden sadece biraz daha yüksek, ahşap bir tabure üzerinde oturan Ummu Mahmud'un elleri arasına bırakmıştı. O, babaannemin başını sabunla ardı ardına, ne çok ne az, olması gerektiği üzere tam yedi kez sabunlayarak temizlemeye devam ediyordu.

Bense banyo yapanlarca oluşturulan sahneyle eğlenerek halvetin kapısında duruyordum. Gençliklerinin körpeliğini zaman zaman eğlence amaçlı gururlu salınışlarıyla dış salondan iç salona gidip gelerek gösteren genç kadınları izliyordum. Gümüş sırma işli, parlak renkli peştamallar içinde, güzel tütsü kokularıyla dolu bir tapınaktaki kadınları andırıyorlardı. Kubbeden yansıyan cüzi ışık huzmeleri, körpe beyaz vücutları üzerinde parıltıya yol açıyordu. Banyo yapmak için sıranın kendilerine gelmesini sabırla beklerken kına çamurunun saçlarından damlayarak, siyah oluklar halinde buruşmuş alın ve yanaklarının kırışıkları boyunca süzülüp, duvar kenarına oturmuş bir diğeriyle sohbet eden iki yaşlı kadın ile karşılaşmak içimi burktu.

Birden zılgıt sesleri duydum. Sesin kaynağına doğru döndüğümde, güzel bir genç kızın etrafına toplanmış bir grup kadının onun güzelliğine dair yüksek sesle bağırışıklarını gördüm.

Natır Ummu Mahmud bana:

"*Maşallah bugün hamamda işler iyi, burada bir gelin, henüz doğum yapmış bir kadın ve de Bey'in annesi var*" dedi.

Babaannemin bir gelin ve genç bir anne ile aynı havayı soluyor olmasından bahsedilmesi nedeniyle gururla şişinmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

Halvet'in kapısında durup gelin ve arkadaşlarını izlenmekten keyif alıyordum. Derken lacivert renkli bir peştamala sarınmış, beyaz tenli, tombul bir kadın gözüme çarptı. Eğlendiğini gereğinden fazla dışa vuran küçük sevinç çığlıkları atıyordu. Gelinin annesi olduğunu söylediği şarkının sözlerinden anlamıştım.

*Senin için yedi demet bağladım
Sekizinciye de sandıkta sakladım
Çok şükür sana Allah'ım
Bütün yarattıklarının rızkını verirsin*

Gelinin arkadaşlarından yahut akrabalarından genç bir kadın şu yanıtı verdi:

*Kokulu havlusuyla orta kısımdan gelen
Genç kız
Her kim sevinç göstermezse düğününde
İmansız gitsin o kâfir*

Gelinin annesi şarkıya devam etti:

*Sarmaşığın yaprakları arasındaki küçük kuş
Kanat çırpıp, ötüşüyor
Ne kadar güzel bir gelin var hamamda
Alın inci tanelerinden ter damlacıklarıyla kaplı
Şehrin kapısı yüksektir lakin
Kuşattım onu ben serçe parmağımla
Uzun, çok uzun yıllar bekledim
Neredeyse gelmek üzere olan bugünleri*

Ama en güzel beyit damadın annesi için ayrılmıştı:

*Gelinim olarak seni seçtim
Kem gözler göremez olsun
Şam'ın kızları çoktur ama
Kalbim sadece seni arzular ve seni diler
Fıstıklar, fındıklar, hurmalar:
Kıskancın kalbi yaralı
Bugün biz mutluysuz ama
Kıskanç neşe görmemeli*

Şarkı, gelin ve arkadaşlarının içinde Şam Bali tatlısının yer aldığı tepsinin etrafına dizilmeleriyle sona erdi. İkinci bir tepsi de meyvelerle doluydu. Gelinin annesi sağa-sola tatlı dağıtımıyla meşguldü ve onlardan bir parça da benim payıma düştü.

Uzak bir köşede bir kadın, dört çocuğuyla birlikte içinde “muceddere”⁸ ve şalgam turşusu bulunan büyük bir tabağın etrafında oturuyordu. Hamamda etraflarında olan bitene tamamen kayıtsız yemekleriyle meşguldüler. Tabaktaki yiyecekler boşaldığında anne, yanındaki sepetten uzun yeşil yapraklarından kavrayarak büyük bir lahana aldı, onu kaldırdı ve parçalarına ayrılıp dağılıncaya dek sertçe birkaç kez zemine çarptı. Çocuklar parçaları kapabilmek için birbirlerinin üzerine çullanarak kapışıyor ve açgözlülükle yutuverip taze lezzetinden tadıyorlardı. Daha sonra *külhan*⁹ duvarı boyunca uzanan peykede oturan yaklaşık 15-16 yaşlarında oldukça sevimli bir genç kız dikkatimi çekti. Sabırsız ve huzursuz görünüyordu. Sanki baskın sıcaklığa zor tahammül ediyor gibiydi. Üç kadın tarafından çevrelenmişti. Onlardan biri -ki görünüşe göre annesiydi, üzerine hararetle titizleniyordu. Onun vücudunu, “güçlendirici merhem”¹⁰ olarak adlandırılan, zencefil kokulu sarı bir yağ ile ovmaya başladı. Babaannemin bana açıkladığına göre yeni anne olmuş birinin damarlarının güçlendirilmesi ve sıhhatinin yenilenerek doğum yapmadan önceki haline kavuşması içindi.

Kalfa Ummu Abdu gelerek rahatımızın yerinde olup olmadığını sordu ve yönetici kadından bir armağan olarak bize iki bardak meyan kökü şerbeti getirdi. Ardından da açıkça saygın biri olarak kabul edildiğinin ifadesi olarak babaanneme bir sigara sardı.

Şimdi sıra bendeydi. Babaannem biraz kenara çekildi ve onun yerine de ben oturdum. Başımı yıkaması için Ummu Mahmud’un ihtimamına emanet ettim. Yedi kez sabunlanmanın ardından birazcık dinlenebilmek için halvetin kapısının önüne oturdum. Natır Merve’nin banyo yapanlardan birine kese yapışını izleyerek eğlendim. Önünde oturmakta olan kadının vücudunu keselediği sert kesesi, sağ elindeydi. Oldukça yavaş bir şekilde başladı ve ardından hızlandı. Öyle ki kesenin altından gittikçe büyüyerek yere dökülen küçük gri kir fitilleri görünmeye başladı.

Keselenip liflenmemizin ardından Ummu Mahmud, kendisine gidip ilave olarak beş kez daha başımı sabunlatmamı istedi. Kendimi onun ellerine bıraktım çünkü hamam ritüellerinin içerdiği katı ve yıpratıcı tüm seviye ve aşamalara sanki bir emirnameymişçesine uyacağıma kendi kendime söz vermiştim. Ummu Mahmud yıkamayı bitirdiğinde, saçlarımı, özel bir koku veren ve onları önümüzdeki bir kaç gün boyunca dinlendirecek olan “*Halep tozu*” ile karıştırılmış bir tas su ile duruladı.

Ummu Mahmud kalktı ve halvetin kapısının önünde durup haşin sesiyle bağırdı:

“*Merve, Bey’in annesi için havlu!*”

Çevik bir sıçrayışla orta salonun kapısından beliren Merve, sesinin en gür tonuyla, sanki bir horoz gibi: *“Ummu Abdu..., Bey’in annesi için havlu!”* bağırışı, karşımızdaki halvetin önünde durarak bizim gibi müşterisi için havlu isteyen bir başka natır ’ın sesine karıştı.

Ummu Abdu takunyalarının takırtısı ve kolunda bize dağıtılmak üzere bir dizi havluyla belirdi ve: *“Sihhatler olsun, sihhatler olsun; İnşallah keyifli bir banyo yaptınız”* dedi.

Ardından babaannemi koltukaltına alıp, dış kısma kadar eşlik ederek oturup kurulanacağı ve elbiselerini giyeceği peykeye çıkabilmesi için ona yardım etti.

Babaannem, ücreti ödemek için sırasını bekleyerek duruyordu.

Yönetici ve yanında üç kızı olan orta yaşlı bir kadın arasında hararetli bir tartışma vardı. Anlayabildiğim kadarıyla yönetici, genel uygulamaya göre evli bayanların tam, dul ve bekâr bayanların yarım ücret ödemesi gerektiğini söylüyordu. Ancak kadın da kendisinin dul, kızlarının da bekâr olduğunu iddia ederek sadece yarımşar ücret ödemek istiyordu. Yönetici, kadını şüpheyle dinliyor ve açıkça yetişkin ve çok güzel olan en büyük kızın evli olmadığına inanamıyordu. Ancak kadının en kutsal değerler üzerine yemin etmesinin ardından, doğru söylediğini kabullenmek zorunda kaldı. Babaannem:

“İlave soğuk su ve ilgin için sana borçluyum, buyur” diyerek öne çıktı ve yöneticinin eline bir şey sıkıştırdı.

Yönetici eline doğru bakarak gülümsedi. Babaanneme:

“Allah sizi korusun hanımefendi, sizi her ay görmek isteriz” derken aslında çok memnun olmuş görünüyordu.

Sonra babaannem, kâhya ve iç kısımdan bizi uğurlamak için çıkan Merve de dâhil olmak üzere üç görevli için bahşişler dağıttı.

Babaannemi hiç çarşı hamamında geçirdiğimiz günkü kadar cömert ve eli açık görmemiştim. Cömertliğine muhatap olanlarca minnetle anılmayı duymaktan oldukça memnun ve gururu okşanmış görünüyordu. Ardından özellikle bana mağrur bir ifadeyle bakıp:

“Nasıl, babaannenin konumundan memnun oldun mu şimdi.”

“Bütün bunları annene anlatmaya ne dersin, o, şu sıralar bana burun ucuyla bakar oldu” dedi.

Hamamdan ayrıldığında adımlarında belirgin bir kendini beğenme vardı ve gururla kendini dikleştirdi.

Aslında onun çökmüş ve boynu bükük bir şekilde eve döndüğünü sadece ben biliyordum.

Oysa o, çarşı hamamlarını ziyaret ettiğinde görmüş olduğu saygı nedeniyle şimdi oldukça memnundu.

Sonunda çarşı hamamlarının gizemini çözmüştüm...

- ¹ Jayyusi Salma Khadra, *Modern Arabic Fiction*, Columbia University Press, Newyork 2005, s.372; Cohen-Mor Dalya, *Arab Women Writers*, State University of New York Press, 2005, s.299
- ² Cohen-Mor, *a.g.e.*, s.66.
- ³ Hafez Sabri, *The Modern Arabic Story*, Modern Arabic Literature (ed.M.M.Badawi), Cambridge University Press, Newyork 1992, s.295.
- ⁴ Halep civarında bulunan ve parfümle karıştırılarak banyo esnasında kullanılan bir tür kil.
- ⁵ (المعلمة) İlk anlamı “kadın öğretmen” olan kelime, Türkçe gündelik kullanımı oldukça yaygın olan “hoca” kelimesine benzer bir işlev görür. Tabi bu arada Arapça kelimelerin eril-dişil kalıpları olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu kelimenin çevirisinde tercih edilen “yönetici” kelimesi, cümle içinde kullanıldığı anlam bakımından seçilmiş olup, Arap Dili ve Edebiyatı uzmanlarınca da uygun bulunmuştur. Öte yandan, bu kelimenin geçtiği cümlede kullanılan “ilk” olma vurgusu ise, gerek öykü kahramanın vermiş olduğu tepki nedeniyle gerekse de Modern Arap kadın hareketinin tarihinin incelenmesi sonucunda “kadın yönetici” kavramının yakın tarih açısından oldukça geç bir döneme ait olması ile ilgilidir. Bu konuyla ilgili yayımlanmış bir kronoloji için bakınız: <http://www.arabwomenorg.org/>
- ⁶ Çok yüksek ahşap takunya, genellikle üst kısmı gümüş ve sedef kakmalı olup, gelinlerin düğün günü uzun görünmeleri için kullanılır.
- ⁷ Kadın Keseci.
- ⁸ Pirinç ve mercimek ile yapılan bir yiyecek.
- ⁹ Hamamın ve sıcak suyunun ısıtıldığı bölüme verilen ad.
- ¹⁰ (الشداد) Sözlüklerde, güçlendirici, takviye edici anlamlarına gelen kelime aynı zamanda bir terim olarak da kullanılmaktadır.

Kaynakça

Ulfat, Al-Idlibi, *Yedhaku 'ş-şeytan va gusus ukhra*, Dimashq, 1980.

Dalya, Cohen-Mor, *Arab Women Writers*, State University of New York Press, 2005.

Sabri, Hafez, *The Modern Arabic Story*, Modern Arabic Literature (ed.M.M.Badawi), Cambridge University Press, New York 1992.

Salma Khadra Jayyusi, *Modern Arabic Fiction*, Columbia University Press, Newyork 2005.

Elisabeth Young-Bruehl, *Global Cultures*, Wesleyan University Press, 1994.